

Dzieci autystyczne i z zespołem Aspergera – sposoby pracy

Autyzm to całościowe zaburzenie rozwojowe, w którym istotną rolę odgrywa funkcjonowanie mózgu. W typowych przypadkach pojawia się w pierwszych trzech latach życia. Ocenia się, że autyzm występuje u 5,6 na 10000 osób, przy czym jest cztery razy częstszy u mężczyzn niż u kobiet.

Do połowy XX wieku nie istniała nazwa choroby. W roku 1943 Leo Kanner po raz pierwszy wyodrębnił i scharakteryzował grupę dzieci, których objawy nie mieściły się we wcześniej znanych kryteriach diagnostycznych takich jak psychozy dziecięce czy niedorozwój umysłowy. Badając grupę jedenaścioro dzieci wprowadził termin wczesny autyzm dziecięcy. Dzieciom autystycznym w szkole masowej trudno podążać za rówieśnikami, kroczyć ścieżką edukacyjną, opanować podstawę programową. W opiniach z poradni psychologiczno - pedagogicznej często napotykamy się na stwierdzenie „Zachowanie o cechach autystycznych”. Etiologia autyzmu może wiązać się z minimalnymi uszkodzeniami mózgu, zespołem psychoorganicznym, afazją recepcyjno – ekspresyjną, zespołem deprivacyjnym. Na swojej drodze dzieci dotknięte autyzmem napotykają takie trudności jak:

- zaburzenia związane ze schematem własnego ciała. Utrudniają one orientacje w przestrzeni i sprawne poruszanie się (w tym pisanie, rysowanie, ćwiczenia praktyczne);
- problemy w adekwatnym rozumieniu poleceń i komunikatów werbalnych;
- trudności w wypowiedaniu się;
- trudności w nawiązaniu kontaktu wzrokowego;
- reagowanie selektywne (np analizowanie tylko części polecenia);
- koncentrowanie się na nieistotnych sprawach;
- brak inicjatywy;
- brak umiejętności samodzielnego organizowania sobie czasu;
- wymaga pomocy w postaci propozycji jeśli chodzi o czynności w życiu codziennym;
- trudności w utrzymaniu w zasięgu uwagi równocześnie więcej niż jednego sygnału.

Charakterystyka ucznia.

Dziecko dotknięte autyzmem charakteryzuje się poważną dezorganizacją funkcjonowania w wielu dziedzinach: w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, behawioralnej. Trudności te dotyczą mowy, sprawności ruchowej, koncentrowania uwagi, postrzegania. Komunikacja ze światem jest zaburzona i wpływa na kontakty z otoczeniem.

W międzynarodowej klasyfikacji chorób i zaburzeń ICD – 10 oznaczony jest symbolem F 84.0 a w klasyfikacji amerykańskiej DSM IV – 299.00. przyczyny autyzmu opisywane są w kategoriach biochemicznych (zmiany poziomu serotoniny w mózgu), genetycznych (dziedziczona dyspozycja biogenetyczna) organicznych (organiczne uszkodzenie mózgu wskutek choroby lub urazu) psychologicznych i psychoanalitycznych (zaburzenia kształtowania się więzi dziecka z matką). Jak do tej pory medycyna nie potrafi wskazać przyczyny ani momentu powstania tego zaburzenia.

Autyzm często występuje w sprzężeniu z padaczką, zaburzenia zachowania.

Dzieci dotknięte autyzmem wykazują wiele objawów w zaburzeniach integracji sensorycznej. Mają one problemy w odbiorze i przetwarzaniu impulsów w zakresie doznań wzrokowych, słuchowych, dotykowych, kinestetycznych. Charakterystyczna jest nadwrażliwość lub niedowrażliwość na dźwięk, dotyk czy zapach.

Można powiedzieć że dzieci autystyczne charakteryzuje upośledzenie w zakresie interakcji społecznych. Nie reagują oni na innych ludzi, co można zaobserwować w pierwszych 30stu miesiącach życia dziecka. Sposób kontaktowania się z otoczeniem jest wyraźnie zaburzony. Dzieci autystyczne niechętnie zgadzają się na przytulanie, głaskanie, branie na ręce.

Kolejną cechą jest poważne upośledzenie w zakresie porozumiewania się. Wskazuje na to sam problem z mową dziecka. Mowa często jest opóźniona, zaburzona lub nie występuje wcale. U autystycznych dzieci, które opanują mowę, pojawiają się specyficzne formy wypowiedzi np. Nadużywanie imiesłowów, odwracanie zaimków, czy echolalia (powtarzanie zasłyszanych słów, zdań).

Dzieci dotknięte autyzmem charakteryzuje przywiązanie do niezmienności, co widać w stereotypowych wzorcach zachowań. Życie tych dzieci jest ściśle „ustalone” przez nie same. Zachowania przyjmują postać procedur i rytuałów. Stereotypowe działania przejawiają się również w manieryzmach ruchowych. Zabawy dzieci autystycznych koncentrują się na wybranych, ulubionych przedmiotach, zabawkach. Dzieci te mają ustalony rytuał, porządek dnia i niechętnie pozwalają na jakiegokolwiek zmiany.

Wśród dzieci autystycznych występują bardzo zróżnicowane kompetencje intelektualne. Są dzieci z upośledzeniem umysłowym, ale zdarzają się również dzieci bardzo inteligentne. Z uwagi na trudności w integracji bodźców docierających różnymi kanałami zmysłowymi percepcja informacji z zewnątrz jest zaburzona.

Charakterystyczne dla autyzmu są niezwykle, wybitne zdolności np. Pamięć fotograficzna, zdolności matematyczne, muzyczna, plastyczne. Możliwości umysłowe lepiej zauważalne są w sferze wykonaniowej niż werbalnej.

Zainteresowania dzieci autystycznych mają charakter wybiórczy, często jest to po prostu „zajmowanie” się jednym przedmiotem, oglądanie zabawki, uporczywe, przymusowe stereotypowe zabawy ruchowe.

Dzieci z autyzmem charakteryzuje skrajny realizm w myśleniu. Dzieci nie potrafią interpretować treści, jeśli nie jest ona podana dosłownie.

Ze względu na deficyty w zakresie teorii umysłu dzieci te mają trudności w rozumieniu i przewidywaniu zachowania innych ludzi. Wskazuje to na osłabienie centralnej koherencji odpowiedzialnej za łączenie wielu danych tak, alby można było uchwycić istotę zagadnienia, za porządkowanie informacji o świecie.

W zakresie kontaktów z otoczeniem widoczna jest jednostronność komunikacji. To inni podtrzymują kontakt. Typowe w relacjach z innymi ludźmi jest unikanie kontaktu wzrokowego i brak zainteresowania dla rozmówcy. Dziecko autystyczne nie sytuacji udawanych, zachowań dyplomatycznych poprzez upośledzony rozwój funkcji symbolicznej. Dzieci autystyczne realistycznie postrzegają świat, rzeczywistość, dosłownie traktują komunikaty. Nie nawiązują bliższych relacji z rówieśnikami, często bawią się same, nie wchodząc w zabawy w grupie.

W zachowaniu dziecka dotkniętego autyzmem pojawiają się nagle reakcje o charakterze impulsywnym, wybuchowym. Wyrazić mogą one zarówno pozytywne jak i negatywne emocje. Zdarza się, że napięcie prowadzi do zachowań autoagresywnych. W sferze komunikowania emocji można mówić o trudnościach w zakresie ekspresji mimicznej i werbalnej. Odbiór i zrozumienie informacji o emocjach innych ludzi są zakłócone.

Dziecko z autyzmem często w klasie spotyka się z wieloma problemami, dlatego nauczyciel powinien zadbać o dobre samopoczucie ucznia i włączyć w to innych uczniów.

Naszemu uczniowi powinniśmy zapewnić poczucie bezpieczeństwa: pomocą w tym będzie stałość organizacji zajęć, przejawiająca się w ustalonym następstwie kolejnych etapów z małą w miarę możliwości liczbą sal, w których odbywają się zajęcia. Na ile to możliwe należy ograniczyć uczniom wędrówkę z sali do sali. Uczeń powinien mieć stałe miejsce w sali, w czasie wszystkich zajęć. Struktura zajęć powinna mieć niezmienny charakter, co również

zapewni dziecku poczucie bezpieczeństwa. Ważne jest aby uczeń zapoznał się ze strukturą budynku szkolnego. Kiedy dziecko rozpoczyna naukę ważne jest aby nauczyciel poświęcił trochę czasu na oprowadzenie dziecka po budynku i wyjaśnił mu przeznaczenie miejsc, z którymi uczeń będzie miał kontakt. Rozpoznanie terenu, po którym uczeń będzie się poruszał powinno następować etapami. Znajomość budynku szkolnego i sprawne poruszanie się po nim to bardzo często pierwszy krok w łagodzeniu trudności związanych z akceptacją środowiska edukacyjnego.

Nauczyciel powinien również pamiętać o występowaniu nadwrażliwości sensorycznej lub słabej wrażliwości. W przypadku nadwrażliwości problemem będą hałaśliwe przerwy. Warto wtedy pozostawić dziecko w klasie, gdzie hałas jest mniejszy, lub pozwolić by samo wybrało sobie miejsce, w którym będzie czuło się bezpiecznie. Dzieci z nadwrażliwością w zakresie bodźców słuchowych powinny podczas lekcji siedzieć dalej od nauczyciela czy okna. Jeśli chodzi o dzieci niedostymulowane słuchowo, chętniej na przerwach przebywają one wśród innych dzieci, preferując tym samym hałas.

W przypadku nadwrażliwości na impulsy wzrokowe zbyt agresywna kolorystyka stroju nauczyciela lub sali lekcyjnej może być elementem utrudniającym proces edukacyjny. W otoczeniu takiego ucznia kolory powinny być stonowane.

Nadwrażliwość na zapachy również bywa problemem w pracy z dzieckiem.

W pracy z dzieckiem autystycznym możemy spotkać się często z problemem w komunikacji. Wtedy koniecznością stają się alternatywne formy porozumiewania się. Zadaniem nauczyciela polega w tej sytuacji na poznaniu form ekspresji komunikacyjnej, jakie uczniowi są dostępne i opracowaniu kodów niezbędnych do nawiązania kontaktu.

Nauczyciel powinien pamiętać również o występowaniu lęku przed bliskim kontaktem u dziecka, przejawiającym się dotykaniem, głaskaniem. Jeżeli uczeń sygnalizuje niechęć do takich kontaktów nauczyciel powinien przygotować grupę rówieśniczą do akceptacji obaw dziecka.

Podczas zajęć dziecko autystyczne powinno mieć chwile, w których będzie mogło odpocząć i zrelaksować się.

Nauczyciel powinien przypominać również swojemu uczniowi o potrzebach fizjologicznych. Osoba prowadząca zespół klasowy, lub mająca pod opieką dziecko autystyczne powinna poznać zainteresowania ucznia i starać się je rozwijać, podążać za dzieckiem w tym kierunku. Podczas wspólnej pracy możemy powoli przełamywać opory dziecka do wspólnego działania oraz pomóc mu radzić sobie ze stresem i zmęczeniem podczas zajęć.

Uwzględnianie potrzeb terapeutycznych ucznia: należy stosować w pracy metody pozwalające rozwijać i doskonalić integrację sensoryczną ucznia, orientację w przestrzeni, komunikację, relacje społeczne.

Mianem zespołu Aspergera określa się łagodniejsze przypadki spośród spektrum autyzmu, dotyczące przede wszystkim zaburzeń funkcjonalnych. Podobnie jak wszystkie inne przypadki tego spektrum jest to zaburzenie rozwoju o podłożu neurologicznym, którego przyczyny na ogół nie są znane.

Objawami wspólnymi z autyzmem dziecięcym są nieprawidłowości dotyczące relacji społecznych oraz zachowań nietypowych, ocenianych jako dziwaczne i niezrozumiałe. Odmienność polega na tym, iż dzieci z zespołem Aspergera posługują się dobrze rozwiniętą mową czynną, nie wykazują opóźnień w rozwoju poznawczym, posiadają rozwiniętą samoświadomość, zdolność do refleksji.

Zespół Aspergera jest zaburzeniem objawiającym się po trzecim roku życia. Występuje częściej u chłopców niż u dziewcząt. Jako przyczynę wskazuje się uszkodzenie mózgu oraz dziedziczenie w linii męskiej. W międzynarodowej klasyfikacji chorób i zaburzeń ICD 10 zespół oznaczany jest symbolem F 84.5, a w klasyfikacji amerykańskiej DSM IV – 299.80.

zaburzenie to po raz pierwszy zostało opisane w 1944 roku przez Hansa Aspergera – niemieckiego psychiatrę, a następnie przebadane przez Lornę Wing, która jest autorką terminu „syndrom Aspergera”.

Według Gillberga kluczowe symptomy dla zespołu Aspergera to:

1. zaburzenia interakcji społecznej, nieumiejętność lub brak chęci współpracy w grupie,
2. zaburzenia mowy i języka (opóźniony rozwój, powierzchownie perfekcyjny język ekspresyjny, sztywna i pedantyczna mowa, nietypowa prozodia i charakterystyka głosu, uszkodzenie zdolności rozumienia języka - przede wszystkim znaczeń przenośnych i ukrytych)
3. Zawężone, specjalistyczne zainteresowania, połączone czasem z obsesyjnym zainteresowaniem jedną dziedziną,
4. zachowania powtarzalne, rutynowe, niezmiennie
5. trudności w komunikacji niewerbalnej (ograniczone gesty, skąpa ekspresja twarzy, dystans fizyczny, zachwianie rozumienia bliskości do innej osoby, kłopoty z kontaktem wzrokowym)
6. niezdarność ruchowa (nie zawsze)

Inteligencja u dzieci z ZA znajduje się najczęściej w granicach normy. Jej przejawy mogą dawać obraz niezwykle zróżnicowany, co wiąże się ze specyfiką zaburzenia. Zmienność w nasileniu procesów przebiegać może od znakomitego funkcjonowania na gruncie wybranego obszaru wiedzy, gdzie dziecko sprawia wrażenie wybitnie uzdolnionego specjalisty, do całkowitego nieradzenia sobie w sytuacjach wymagających stosowania inteligencji społecznej i emocjonalnej. Terminem pojawiającym się przy opisie osób z ZA jest tzw ślepotą umysłu – nieumiejętność odbierania i posługiwania się informacjami dotyczącymi stanów mentalnych i emocjonalnych innych ludzi.

Pamięć u dzieci z ZA funkcjonuje najlepiej na poziomie mechanicznym. Pozwala na wierne zapamiętywanie ogromnej liczby szczegółów, zdarzeń. Dobrze zapamiętują daty, wzory liczby, problemem jest natomiast czytany tekst. Zapamiętywanie treści związane jest z fascynacją i silnym zainteresowaniem danego obszaru. Swoistość funkcjonowania pamięci dziecka bardziej pozwala na mechaniczne odtwarzanie, niż plastyczne wykorzystanie posiadanej wiedzy.

Mowa u dzieci z ZA jest sformalizowana, przez co dzieci nazywane są „małymi profesorami”. Słownictwo przez nich stosowane często ma charakter encyklopedyczny, co czyni wypowiedzi sztuczne i nieadekwatne do sytuacji. W wypowiedziach pojawiają się cechy barokowe, dygresje, szczegółowe opisy, neologizmy, porównania. Pytania zadawane przez dzieci często nie mają związku z aktualną rozmową lub kontekstem sytuacyjnym. Ich pojawienie się wyznaczone jest przez indywidualne zainteresowania. Wypowiedzi mogą być bardzo rozbudowane i bogate treściowo. Funkcjonowanie intelektualne osób z ZA napotyka na trudności w przypadku treści abstrakcyjnych. Myślenie charakteryzuje się sztywnością i pedantycznością.

Dzieci z zespołem Aspergera wykazują niezdolność zrozumienia skomplikowanych reguł interakcji społecznych: są naiwne, skrajnie egocentryczne; mogą nie lubić kontaktu fizycznego; mówią w kierunku ludzi zamiast do nich; nie rozumieją dowcipów, ironii i metafor; stosują monotony lub wyniosły, nienaturalny ton głosu; niewłaściwie wykorzystują kontakt wzrokowy; brak im wrażliwości i taktu; niewłaściwie interpretują wskazówki społeczne; nie są w stanie ocenić „dystansu społecznego”; wykazują się niewielką zdolnością inicjowania i podtrzymywania konwersacji; mają dobrze rozwiniętą mowę, ale występują u nich problemy z komunikacją; nazywane są one często „małymi profesorami”, ponieważ ich styl wypowiedzi przypomina wypowiedzi osób dorosłych i charakteryzuje się pedantycznością; dają się łatwo wykorzystywać (nie zauważają, że inni czasem je okłamują lub próbują oszukać); zazwyczaj pragną również uczestniczyć w życiu społecznym.

Dzieci z ZA są podatne na stres przejawiający się w nadmiernych reakcjach złości z utratą samokontroli. Wynika to z egocentryzmu swoistego rozumienia komunikatów i sytuacji społecznych. U dotkniętego ZA obserwuje się nietypowe reakcje lękowe związane ze zmianami w ich otoczeniu. Zaburzenia znanego rytmu, układu, wystąpienie nowych elementów w otoczeniu wywołują silne objawy manifestujące się w postaci oporu, protestu, agresji. Jako forma ucieczki przed zmianą pojawiają się stereotypie lub fiksacje (silna koncentracja na obiekcie, słowie, czynności). Pozwalają one na wyizolowanie się i zredukowanie nadmiaru pobudzenia poprzez zablokowanie napływu bodźców. Zmiany w otoczeniu człowieka, będące zazwyczaj wyzwaniem i stymulacją rozwojową, stanowią dla dzieci z ZA zagrożenie i są źródłem lęku.

Swoje miejsce dzieci z ZA znajdują w szkołach masowych. Problemy pojawiające się na gruncie szkolnym to między innymi:

- kłopoty w opanowaniu pisma, symptomy dysgrafii, co wynika z małej sprawności manualnej;
- zakłócenia w sferze motywacji do nauki, gdy w otoczeniu pojawiają się zmiany;
- wycucia niuansów społecznych i emocjonalnych oraz uwzględniania ich przy formułowaniu sądów oceniających bohaterów utworów literackich;
- trudności ze zrozumieniem żartu, ironii;
- brak samodzielnego organizowania sobie wolnego czasu
- kłopoty z koncentracją.

Dziecko z ZA charakteryzuje się przede wszystkim zaburzeniami relacji społecznych. Pedagodzy, nauczyciele pracujący z nim powinni ustalić wspólny plan działania, konsekwentnie realizowany podczas wszystkich zajęć. Celem takiego działania powinno być usprawnianie komunikacji oraz dostarczanie wzorców postępowania akceptowanego społecznie i adekwatnego do sytuacji w pracy z dzieckiem powinno rozwijać się także jego zainteresowania i wykorzystać je podczas zajęć w celu nawiązania kontaktu i umożliwienia osiągnięcia sukcesu, co wpływa na poprawę funkcjonowania ucznia w klasie.

W pracy z dzieckiem z ZA powinniśmy zwrócić uwagę na:

- realizowanie zalecenia zawartego w uwagach dotyczących pracy z uczniem autystycznym z uwzględnieniem mu poczucia bezpieczeństwa;
- włączenie do zajęć działania terapeutycznego usprawniającego ucznia manualnie;
- zwracanie się do dziecka prostymi zdaniami, zwrócenie uwagi na rozumienie ich przez ucznia;
- przygotowanie zespołu klasowego do prawidłowego kontaktu z naszym uczniem;
- ograniczenie podczas lekcji bodźców, docierających do ucznia z ZA (powinien siedzieć z dala od okna, kolorowych gazetek)
- wspieranie dziecka podczas organizowania pracy;
- pozostawienie dziecku więcej czasu na prace pisemne lub odpowiedzi ustne.

Literatura:

Asperger H. (2005). „Psychopatia autystyczna okresu dzieciństwa”

Dewey M. (2005). „Życie z zespołem Aspergera”

Maciarz A., Bidasiewicz M. (2000) „Dziecko autystyczne z zespołem Aspergera”

Kendall Ph.C (2004) „Zaburzenia okresu dzieciństwa i adolescencji”

Strony internetowe:
www.wikipedia.pl

opracowała:
Katarzyna Makarska